

Euroopan unioni
Euroopan sosiaalirahasto

Oppimiskyky ja työkyky

Toimintakyvyn näkökulma aikuisten kehityksellisiin
kognitiivisten kykyjen heikkouksiin ja vahvuuksiin

Pekka Kuikka TUKIPOLKU-hanke 2009-2010

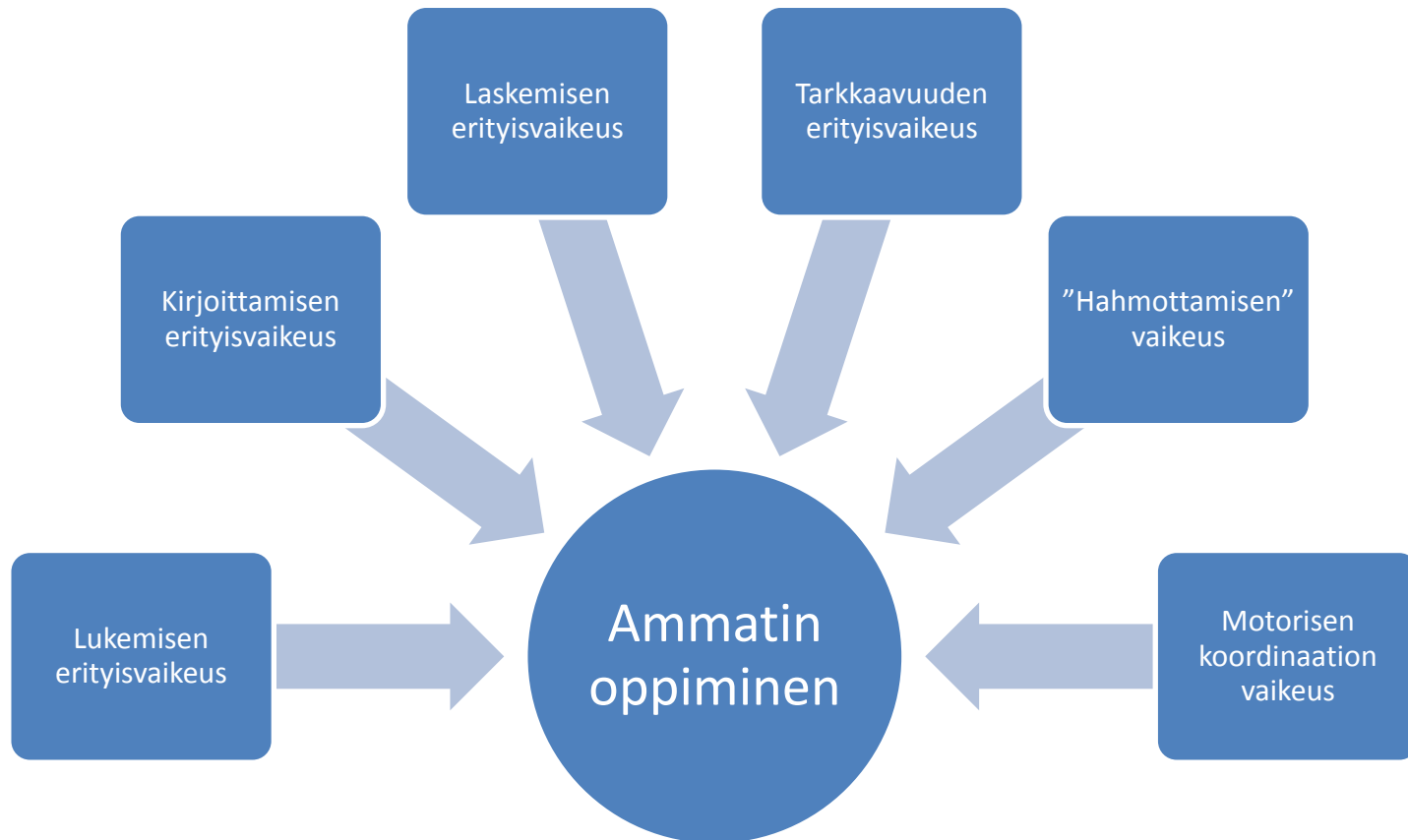
Niilo Mäki Instituutti
Niilo Mäki Institute

Vipuvoimaa
EU:lta
2007-2013

Tukipolun asiakastyön käytäntöihin vaikuttavia asioita yleisemmin

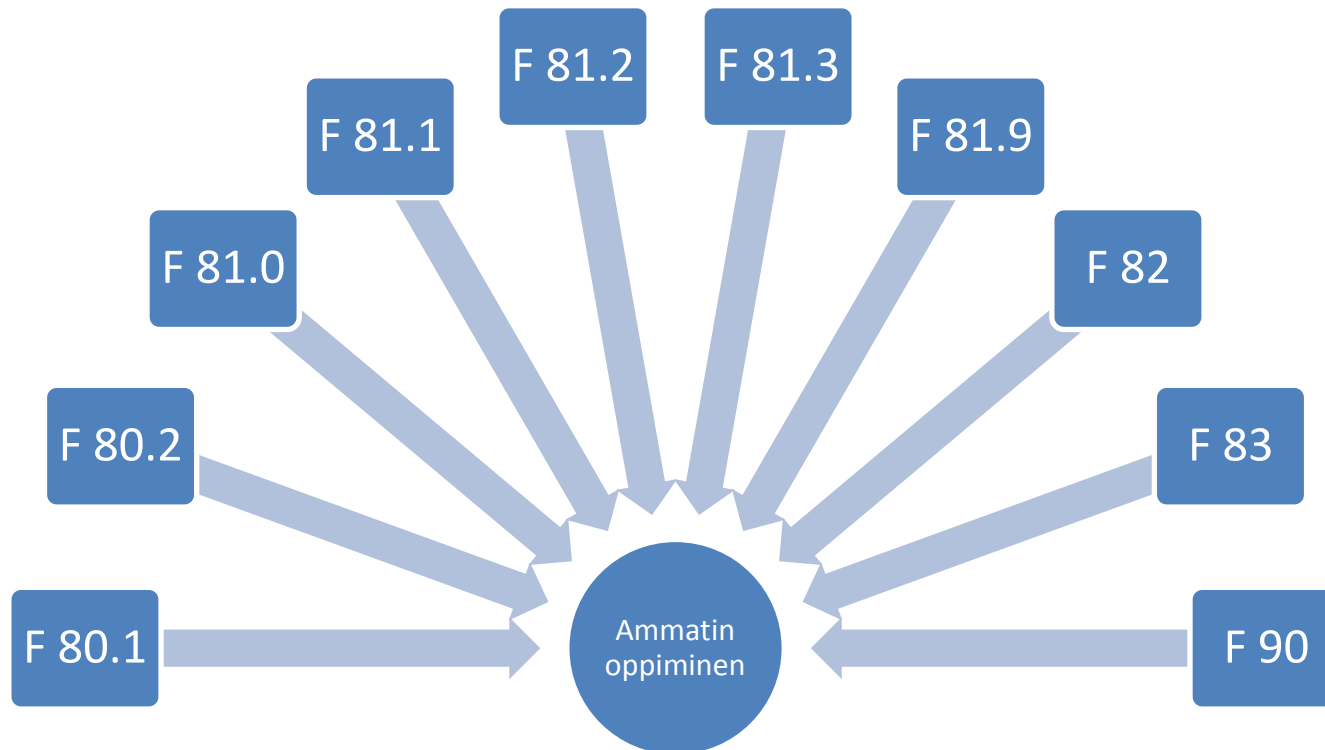
- 1. Mikä on työtä ohjaava käsitteellinen malli opiskelukyvystä ?**
- 2. Asiakkaiden itsearvioinnit vain osittain riittäviä**
- 3. Ongelmien kasautuminen / päällekkäistyminen on tavallista**
- 4. Asiakkaiden ongelmilla on pitkä historia ja vastaavasti pitkä tuen tarve**

”Perinteinen” näkökulma kehityksellisiin oppimisvaikeuksiin

- + Monimuotoiset oppimisvaikeudet
- + Laaja-alaiset oppimisvaikeudet
- + Lievä kehitysvammaisuus

”Diagnostinen” (ICD 10) näkökulma kehityksellisiin oppimis**vaikeuksiin**

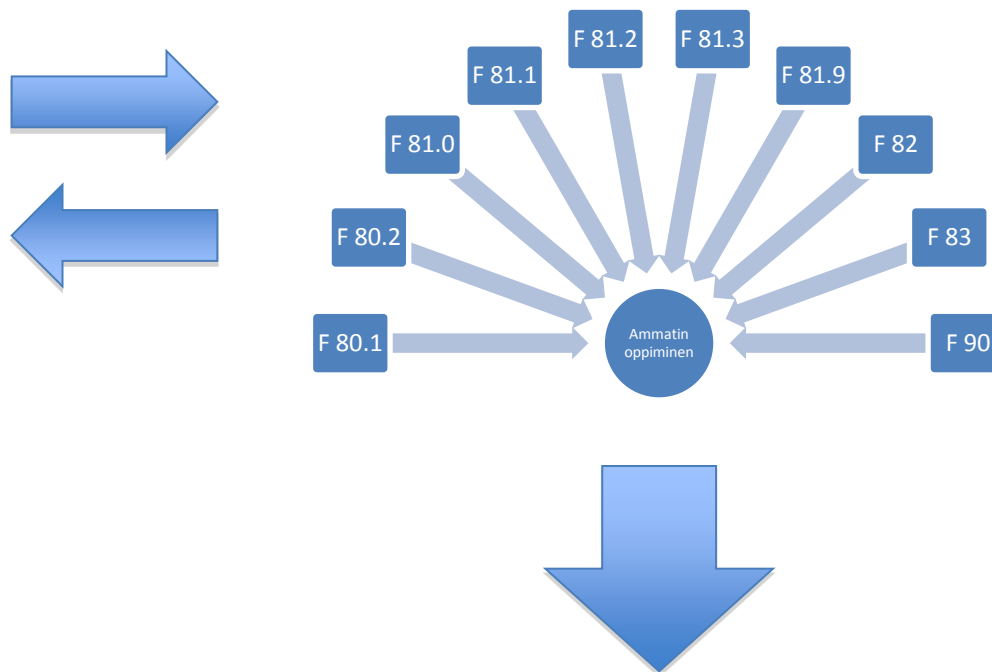
Nopea tiedonkeruu & nopea apu

* opiskelussa ilmenee ongelmia

* asiakas kertoo spontaanisti LUKI ja MAT pulmistaan

* LUKI-seula ja MAT-seula seuloivat ongelman esille

* (+ muita arvioita erityistapauksissa)

* suunnitellaan diagnoosin pohjalta LUKI + MAT -TUKI-toimet ja opinnot alkavat sujua ongelmitta

Toimintakyky (työkyky, opiskelukyky)

- henkilö osaa toimia kulloisenkin tilanteen vaatimalla tavalla ja toimintaympäristön mahdollisuuksien ja rajoitusten pohjalta
- aina tehtävä- ja ympäristösidonnaista. Sama henkilö voi olla tutussa ja turvalliseksi kokemassaan toimintaympäristössä täysin toimintakykyinen, mutta vieraisissa ympäristöissä tai tilanteissa ymmällään.
- ei yksilön ominaisuus, vaan vuorovaikutussuhde ihmisen ja hänen erilaisten toimintaympäristöjensä ja niissä eteen tulevien tilannetekijöiden välillä. . . .
- toimintakyvyn rajoitukset tulee nähdä ristiriitana yksilön edellytysten ja tilanteen ja toimintaympäristön asettamien vaatimusten välillä. Kun vaatimukset ovat suuremmat kuin mihin yksilön kapasiteetti riittää, puhutaan toimintarajoitteesta tai toiminnanvajauksesta.
- kun arvioidaan henkilön toimintakykyä, tehdään näkyviksi myös hänen vahvuutensa, ei ainoastaan hänen heikkouksiaan. Toisaalta toimintarajoitteet paikannetaan mahdollisimman tarkasti. . . .henkilö myös oppii itseään koskevia asioita ja samalla omaksuu uusia taitoja ja toimintatapoja.

Tukipolussa

opiskelukyky = opiskelun työkyky

Motivaatio- ja
tavoite-
edellytykset

Tarkkaavuus-
edellytykset

OPPIMINEN
Taidot ja menettelytavat
Käsitteet ja tiedot

Näköhavainnon
edellytykset

Kielelliset
edellytykset

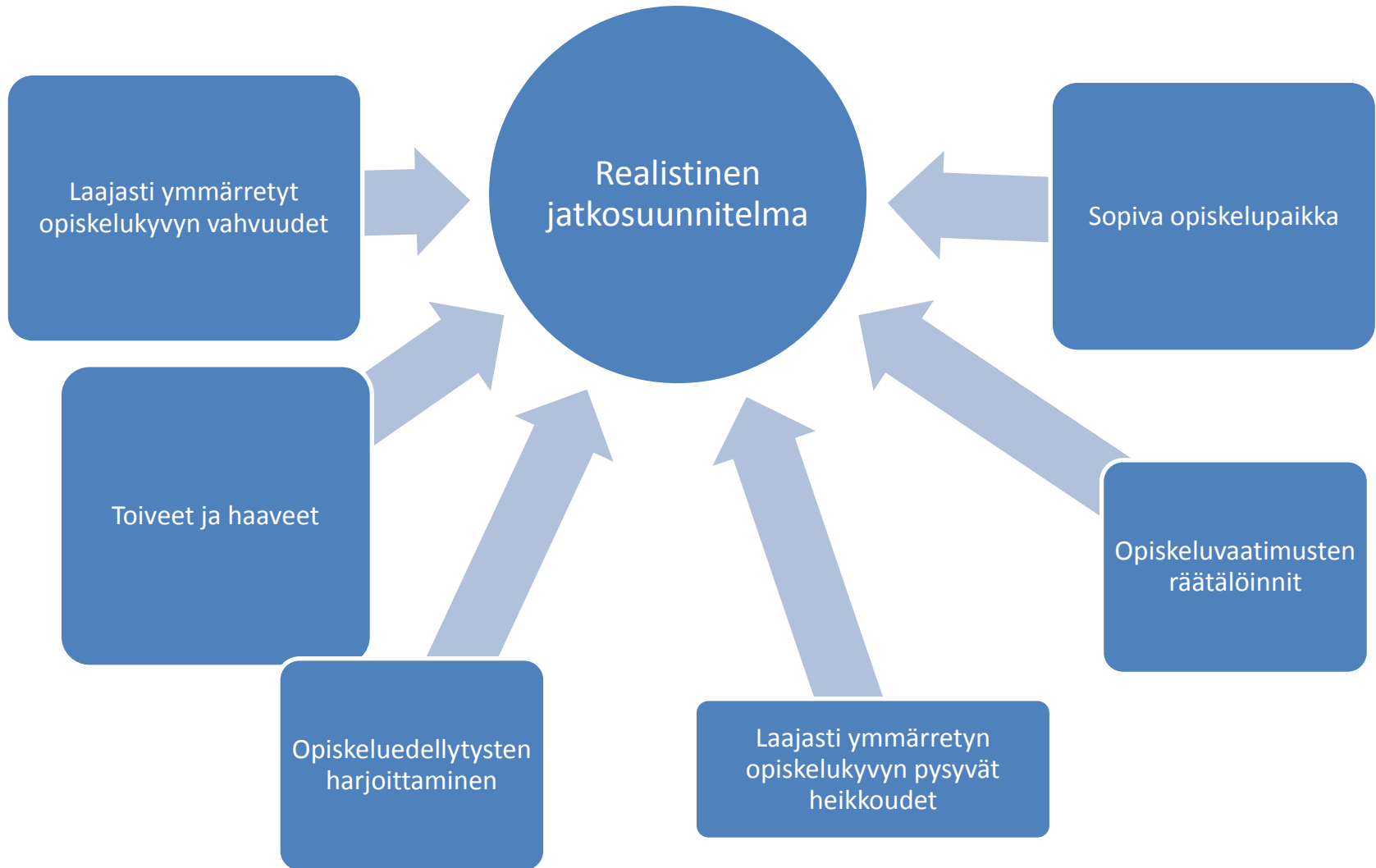
Mieliala, henkinen
jaksaminen,
mielenterveys

Fyysinen terveys
työn ja opiskelun
kannalta

Toimintakyvyn näkökulmaa rajoituksiin

- **Toimintakyvyn taso / vaativuus**
 - opiskelukyky ja työkyky > asioiden hoitaminen (IADL) > perustoiminnot (ADL)
- **Rajoitusten vaihtelevuus**
 - tilannesidonnaisuus
 - tilanteiden vaatimukset, esim oppilaitos, työpaikka, virasto, tukipaikka ja IADL: henkilö ei pysty joissain tilanteissa toimimaan aktiivisena toimijana tai asioidensa hoitajana tavanomaisten aktiivin / itsenäisen asiakkaan odotusta vastaavalla tavalla
 - kompensatiot eri tilanteissa:
 - tilannekohtaiset nopeuden, laaja-alaisuuden, itsenäisyyden vaatimusten vaihtelut
 - pysyvämmät vaatimusten räätälöinnit, muut tuet
 - omat vahvuudet kompensationsa
- **Rajoitusten pysyvyys - - - - - väliaikaisuus**
 - mieliala, motivaatio, vireystila
 - kyvyt, taidot, luonne, persoonallisuus
 - terveysasiat

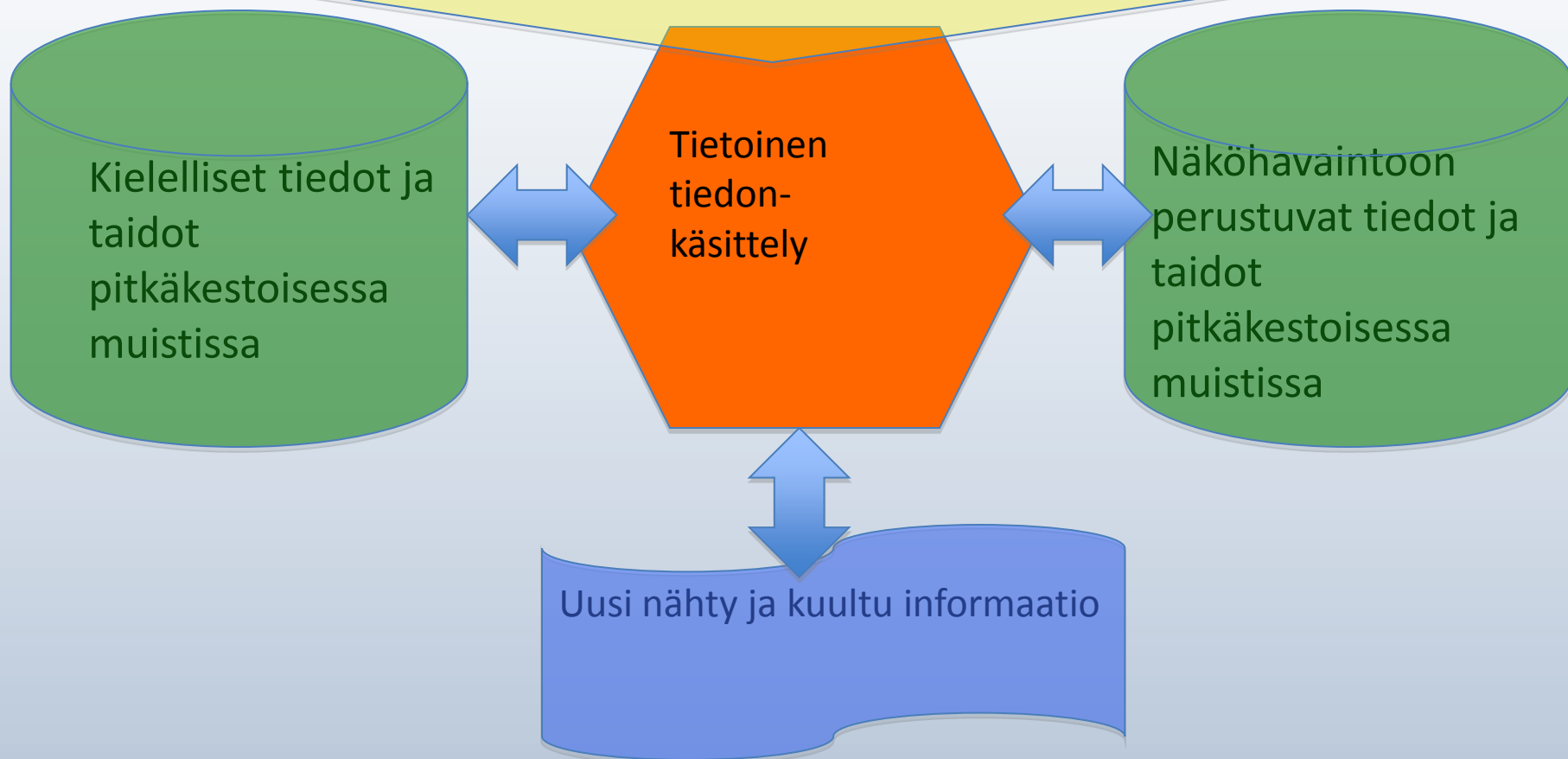
Toimintakyvyn näkökulmaa tukiin

Työkäytäntöihin vaikuttavia asioita tarkemmin I

- **Käsitteellinen malli kognitiivisista toiminnoista**
 - miten asiakas itse mieltää opiskelukykynsä kokonaisuuden
 - miten auttaja mieltää asiakkaan opiskelukyvyn kokonaisuuden
- **Kognitiivisten edellytysten profiilin laajuus**
 - vahvuuksien varaan rakentaminen
 - vahvuudet heikkouksien kompensationsa
 - muut, ulkoiset, heikkouksien kompensatiokeinot

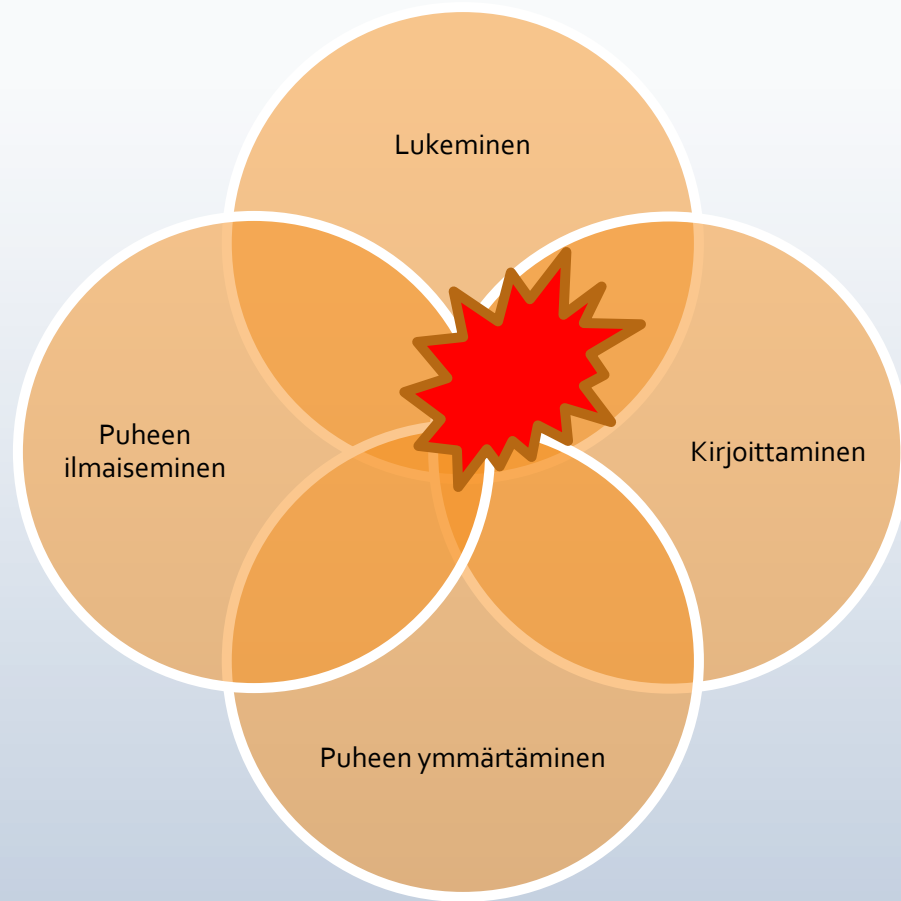
Yleiset kontrollitoiminnot:
Motivaatio, tavoitteet ja suunnitelmat
Tarkkaavuuden osa-alueet
Käytöksen ja tunteiden hallinta

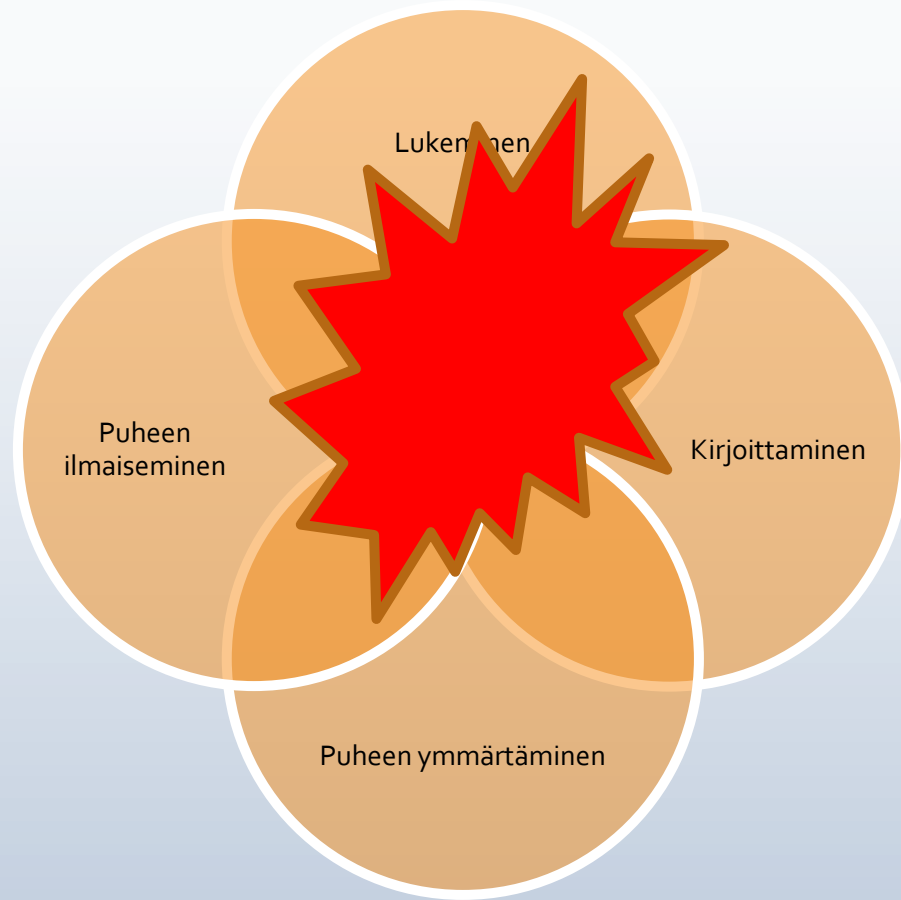
Yleiset kontrollitoiminnot:
Motivaatio, tavoitteet ja suunnitelmat
Tarkkaavuuden osa-alueet
Käytöksen ja tunteiden hallinta

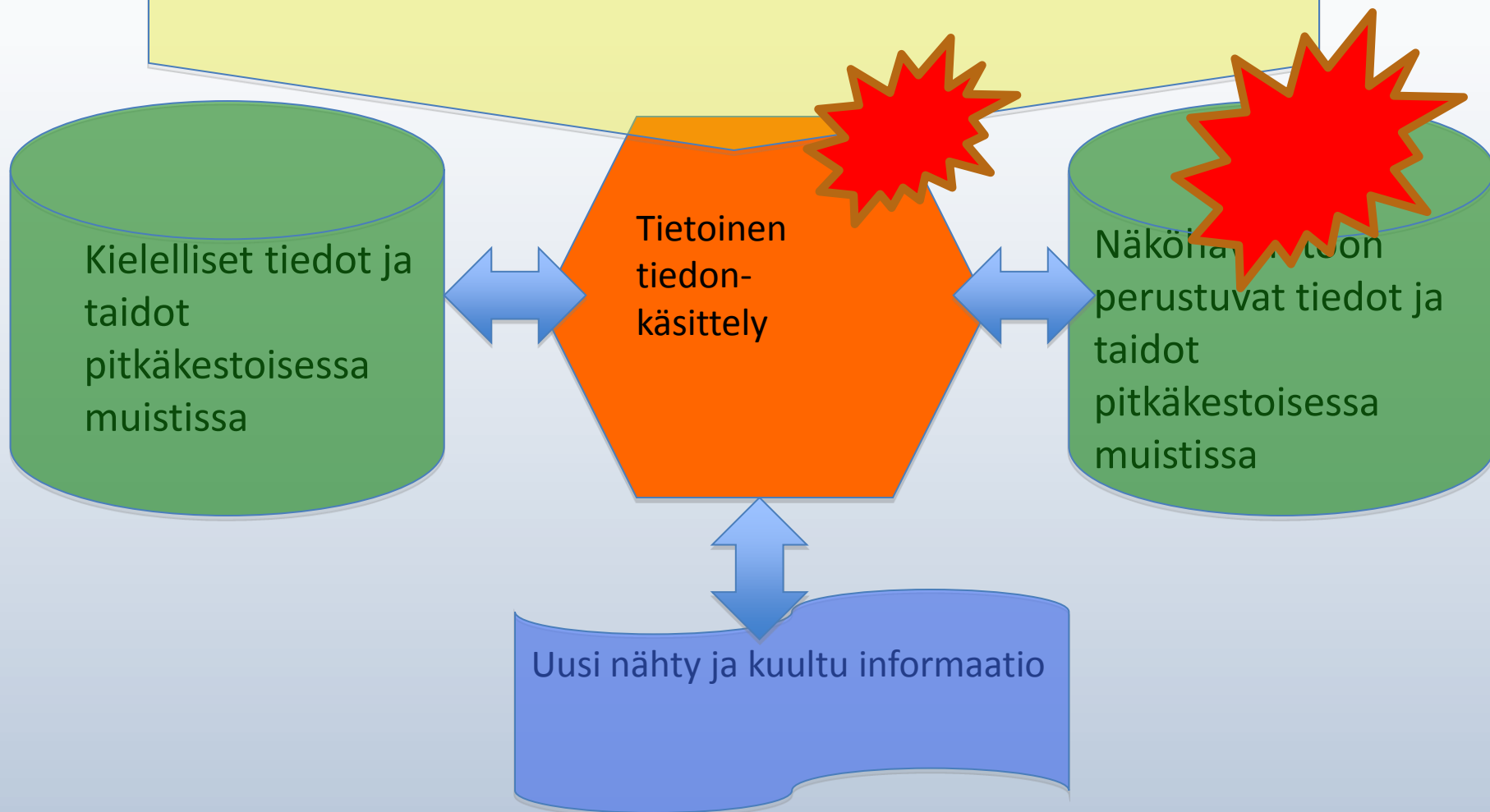
Kielikykyjen kapea heikkous, esim:

Kielikykyjen laaja heikkous, esim:

Yleiset kontrollitoiminnot:
Motivaatio, tavoitteet ja suunnitelmat
Tarkkaavuuden osa-alueet
Käytöksen ja tunteiden hallinta

Keskittyminen on herkkä ja tilannesidonnainen laji

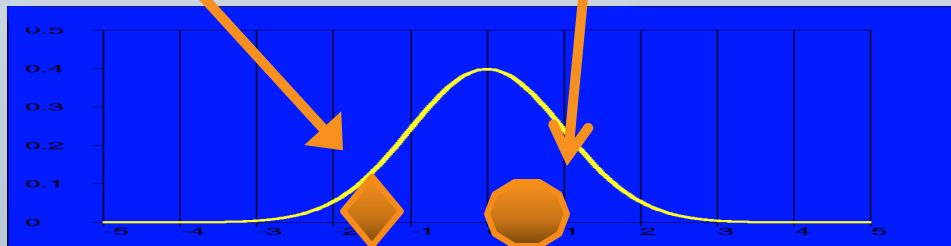

● Opiskelukyvyn profiili

- Motivaatio ja tavoitteet
- Pitkäjänteisyys
- Käytöksen ja tunteiden säätely
- Metakognitio
- Kirjalliset äidinkielen taidot
- Suusanalliset äidinkielen taidot
- Laskemisen kyvyt
- Tilasuhteet / mittasuhteet
- Näönvarainen etsintä
- Kuvion erottaminen taustasta
- Valintojen ja päätösten tekeminen
- Ongelmien ratkaiseminen
- Suunnittelukyky
- Kätevyys

● Vaatimusten profiili (opinnot,työ, as.hoitaminen)

- Motivaatio ja tavoitteet
- Pitkäjänteisyys
- Käytöksen ja tunteiden säätely
- Metakognitio
- Kirjalliset äidinkielen taidot
- Suusanalliset äidinkielen taidot
- Laskemisen kyvyt
- Tilasuhteet / mittasuhteet
- Näönvarainen etsintä
- Kuvion erottaminen taustasta
- Valintojen ja päätösten tekeminen
- Ongelmien ratkaiseminen
- Suunnittelukyky
- Kätevyys

Suoritukset ja osallistumiset

- 1. oppiminen ja tiedon soveltaminen
- 2. yleisluonteiset tehtävät ja vaateet
- 3. kommunikointi
- 4-9. muita suorituksia ja osallistumisia

Ruumiin / kehon toiminnot

- 1. mielentoiminnot
- 2.-8. muita kehon toimintoja

"selittäviä tekijöitä"

Ruumiin rakenteet

- 1. hermojärjestelmän rakenteet
- 2.-8. muita ruumiin rakenteita

Elämänpiirin tilannetekijät

EI SUORITUSRAJOITUKSIA

- d 110 Katseleminen
- d 115 Kuunteleminen
- d 2401 Stressin käsitteleminen
- d 310 Puhuttujen viestien ymmärtäminen
- d 315 Ei-kielellisten viestien ymmärtäminen
- d 155 Taitojen hankkiminen
- d 1750 Yksinkertaisen ongelman ratkaiseminen
- d 2100 Yksinkertaisen tehtävän tekeminen
- d 1203 Yksittäisen tehtävän tekeminen ryhmässä
- d 230 Päivittäin toistuvat tehtävät ja toimet

LIEVIÄ SUORITUSRAJOITUKSIA

- d 160 Tarkkaavuuden kohdentaminen
- d 2400 Vastuun kantaminen
- d 2303 Oman toimintatason hallitseminen
- d 325 Kirjoitettujen viestien ymmärtäminen
- d 335 Ei-kielellisten viestien tuottaminen
- d 3501 Keskustelun ylläpitäminen
- d 3152 Piirrosten ja valokuvien ymmärtäminen
- d 345 Viestien kirjoittaminen

VAHVOJA SUORITUSRAJOITUKSIA

- d 3501 Keskustelun ylläpitäminen
- d 3151 Yleisten merkkien ja symbolien ymmärtäminen
- d 345 Viestien kirjoittaminen
- d 1551 Monimutkaisten taitojen hankkiminen
- d 1751 Monimutkaisten ongelmien ratkaiseminen
- d 177 Päätöksen tekeminen
- d101 Monimutkaisten tehtävän tekeminen
- d 220 Useiden tehtävien tekeminen

MIELENTOIMINTOJEN VAHVUUKSIA

- b 1261 Miellyttävyys
- b 1262 Tunnollisuus
- b 1265 Myönteisyys
- b 1266 Itseluottamus
- b 1267 Luotettavuus
- b 1300 Henkisen energian taso
- b 1301 Motivaatio
- b 1400 Tarkkaavuuden ylläpito
- b 1440 Lyhytkestoinen muisti
- b 1441 Pitkäkestoinen muisti
- b 1442 Mieleenpalauttaminen
- b 1470 Psykomotoristen toimintojen säätely
- b 1471 Psykomotoristen toimintojen laatu
- b 152 Tunne-elämän toiminnot
- b 1521 Tunteiden säätely
- b 1560 Kuulohavainnot
- b 1561 Näköhavainnot
- b 1565 Visuospatiaaliset havainnot
- b 1720 Yksinkertaiset laskutoimitukset

MIELENTOIMINTOJEN LIEVIÄ HEIKKOUSIA

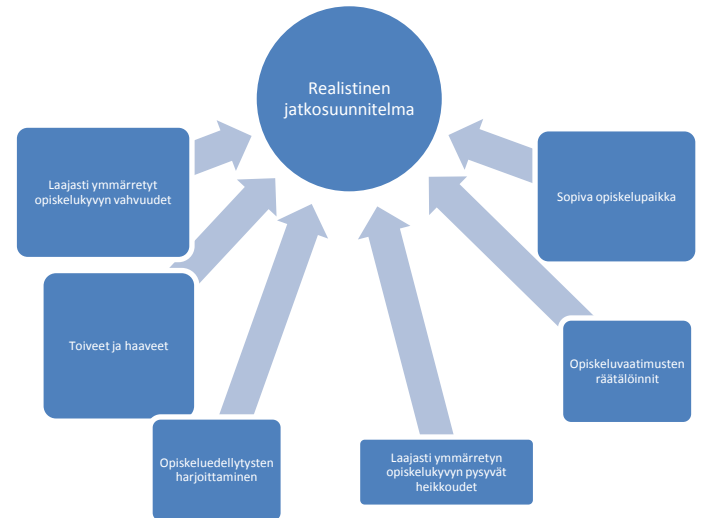
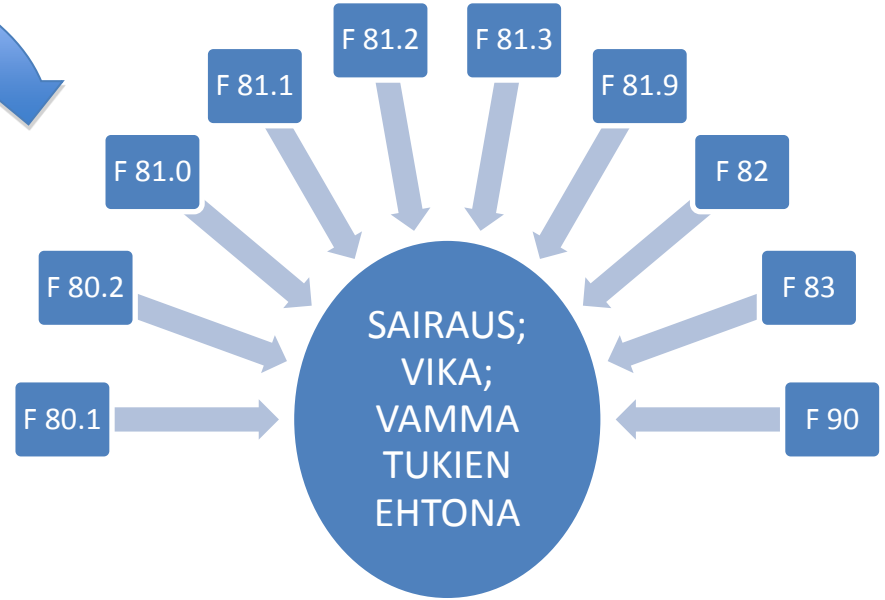
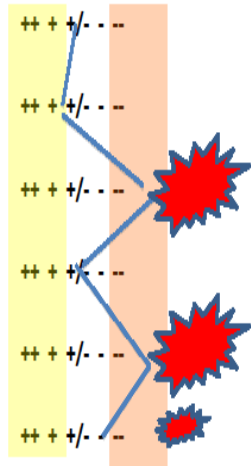
- b 1263 Henkinen vakaus
- b 1264 Elämyksellinen avoimuus
- b 1304 Mielijohteiden hallinta
- b 1401 Tarkkaavuuden siirtyminen kohteesta toiseen
- b 1440 Lyhytkestoinen muisti
- b 1442 Mieleenpalauttaminen
- b 176 Monimutkaisten liikkeiden yhteensovittamistoiminnot
- b 1642 Ajan hallinta
- b1643 Kognitiivinen joustavuus
- b 1645 Arvostelukyky
- b16700 Puhutun kielen vastaanotto
- b16701 Kirjoitetun kielen vastaanotto
- b 16710 Puhutun kielen ilmaisu

MIELENTOIMINTOJEN VAHVOJA HEIKKOUSIA

- b 1402 Tarkkaavuuden jakautuminen
- b 1565 Visuospatiaaliset havainnot
- b 1640 Käsitteellistyminen
- b 1641 Järjestely ja suunnittelu
- b 1644 Oivalluskyky
- b 1646 Ongelmanratkaisu
- b 16711 Kirjoitetun kielen ilmaisu
- b 1672 Kielen integroidut toiminnot
- b 1721 Monimutkaiset laskutoimitukset

Opiskelu / työkyvyn kognitiivisten edellytysten profiili:
 kompensatio vs. pulmien kasautuminen

- HARKINTA- JA ARVOSTELUKYKY
- MOTIVAATIO JA TAVOITTEET
- ONGELMANRATKAISU JA SUUNNITTELUKYKY
- STRESSIN JA PAINEENSIEDON KYKY
- KYKY NÄKÖHAVAINNOINTIIN
- KYKY KIELELLISEEN VIESTINTÄÄN

Käsitteellinen malli
opiskelukyvystä ohjaa

tiedonkeruuta tavoitteiden mukaisten
vaatimusprofiilien ja kykyprofiilien kannalta
tärkeän tiedon kokoamiseen, jotta saadaan
kasaan

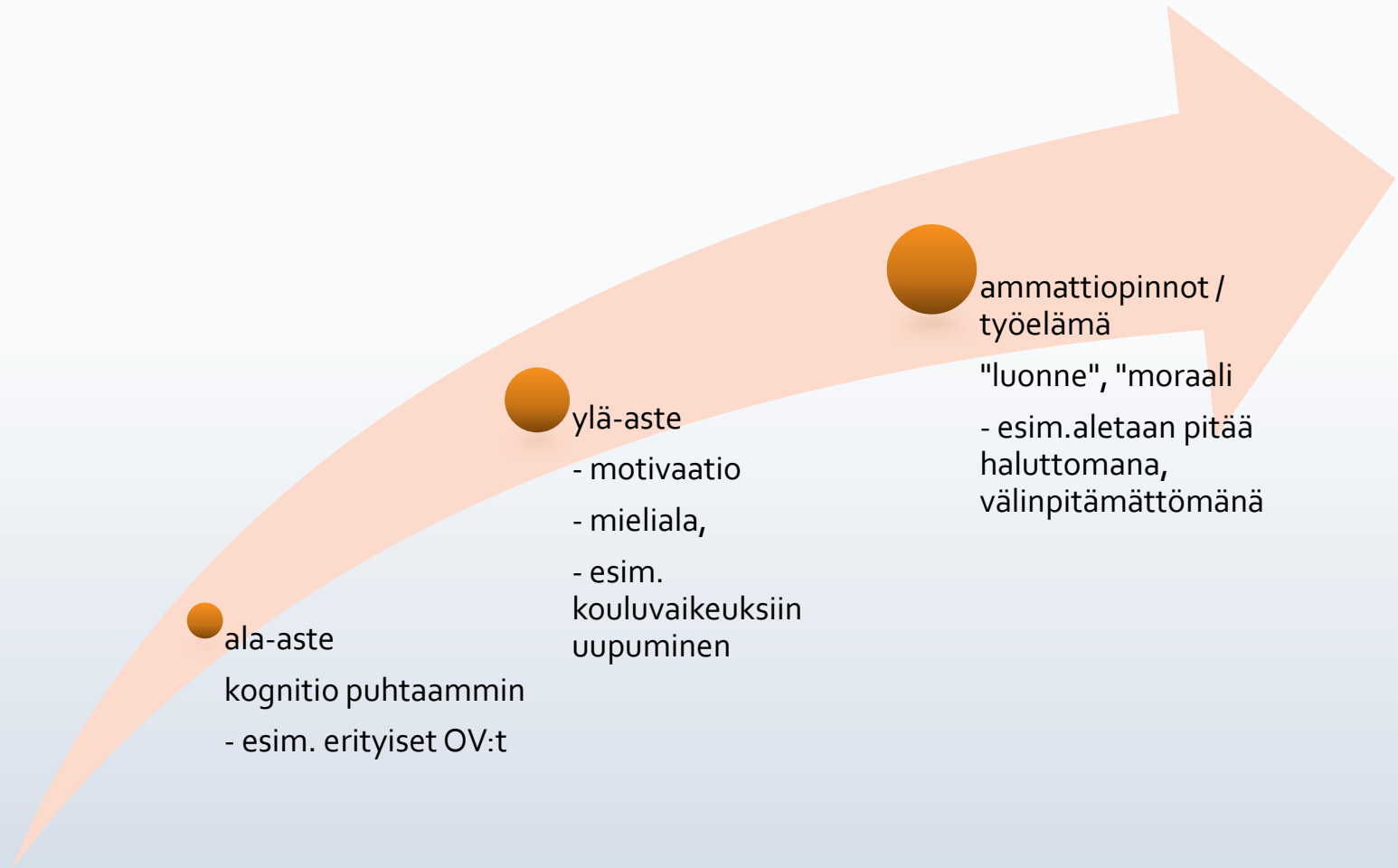
realististen
suunnitelmien
vaatima
informaatio

asiakkaan
itseymmärrystä
kehittävä
informaatio

tukien
saamisessa
tarpeellisten
diagnoosien
vaatima
informaatio

Työkäytäntöihin vaikuttavia asioita tarkemmin II

- **Ongelmien kasautuminen / päällekkäistyminen on tavallista, mm.**
 - kehityksellisiä kieli- tai havaintokykyjen vaikeuksia
 - päälle kasvaneita mielialan ja motivaation ongelmia
 - elämäntilanteen haasteita
 - joillakin terveysrajoitteita
- ➔ Asiakkaan on vaikea mieltää vahvuuksien ja heikkouksien kokonaisuutta
- ➔ Opiskelualan / ammatin valinnan vaihtoehtojen määrä on usein normaalia vähäisempi

"alkuperäiset" / ensin havaitut kognitio-ongelmat saattavat painua taka-alalle kun huomio kohdentuu päälle kasautuneisiin ongelmiin; asiakasta koskeva asiantuntijapuhe muuttuu ja asiakas itsekin saattaa alkaa tarkastella itseään samalla tavalla

Nuoren aikuisen kehityksellisten tiedonkäsittelyn heikkouksien tunnistamisen keinoja

Asiakas kertoo spontaanisti

Asiakas kuvaa haastattelussa tai kyselyissä

Asiakkaan toiminnan havainnointi antaa viitteitä

Asiakkaan todistukset ja muu koulu- ja varhaishistoria antaa tietoa

Eriyistutkimukset antavat tietoa (psykologi, puheterapeutti yms)

koulun ja opiskelun todistukset

- tähtimerkit ja vastaavat kevennysmerkit

terveydentilan tutkimukset

uudet terveystarkastukset

Opiskelukyvyn vahvuudet ja heikkoudet

opettajien ja erityisopettajien haastattelut

uudet erityistutkimukset (psykologit ym)

vanhempien haastattelut

työharjoittelujen ja – kokeilujen arviot

aikaisemmat erityistutkimukset (psykologit, puheterapeutit, erityisopettajat)

Motivaatio- ja tavoite-edellytykset

Tarkkaavuus-edellytykset

OPPIMINEN

Taidot ja menettelytavat

Käsitteet ja tiedot

Näköhavainnon edellytykset

Kielelliset edellytykset

Testihavainnot peilattava AINA elämänhistoriatietoon = dokumentit ja haastattelut

● TESTITILANNE

- yhden testin kesto 1–20 min, yhteensä 2-3 tuntia
- yksiselitteiset ohjeet
- usein vain yksi arvioija
- kapea-alainen suoritusvaatimus
- erikoinen ja uusi tilanne
- motivaatio toimia / tutkimuksen syy
- epätavallisia tehtäviä

● ARKIELÄMÄ

- kuukausia, vuosia ja vuosikymmeniä
- avoimet tilanteet ohjeitta
- useamman henkilön arvioinnit mahdollisia
- laaja-alainen suoritusvaatimus
- oman elämän tilanteita
- motivaatio toimia / tutkimuksen syy
- tuttuja ja rutiinimaisia tehtäviä

Työkäytäntöihin vaikuttavia asioita tarkemmin III

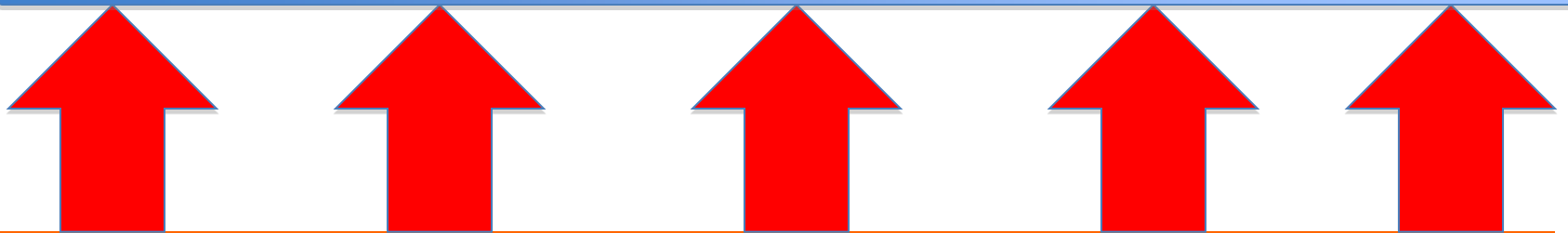
- **Ongelmien pitkä historia viittaa pysyvyyteen tulevaisuudessakin**
 - tietoa arjen ADL / IADL osaamisesta pitkältä ajalta
 - tukipäätöksien dokumentteja pitkältä ajalta
 - koulutodistuksia pitkältä ajalta
 - aikaisempia arvioita pitkältä ajalta
- **Uudet ratkaisut kypsyvät asiakkaan mielessä hitaasti**
 - asiakkaan uusi käsitys itsestään, mahdollisuuksistaan ja rajoitteistaan tarkentuu hitaasti

1 2 3 4 5 6 7 8 9 (10) // 1 2 3 //

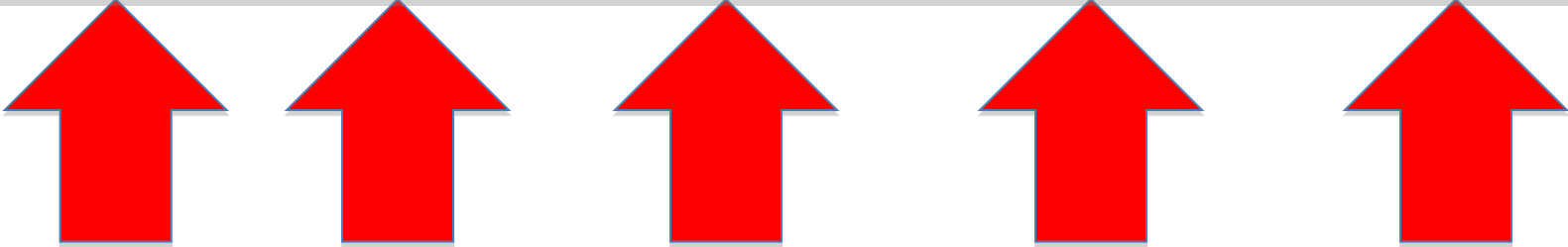

- **tukiopetus**
- **osa-aikainen erityisopetus**

1 2 3 4 5 6 7 8 9 (10) // 1 2 3 //

- **erityisopetus päätös**
- **HOJKS**

- erityisopetuspäätös
- HOJKS

Opiskelu / työkyvyn kognitiivisten edellytysten profiili:
kompensaatio vs. pulmien kasautuminen

Tuet rakentuvat hitaasti I

- **asiakkaan motivoituminen uuden ratkaisun etsimiseen vie aikaa, osalla pelkkä lisäselvityksiin motivointi on aikaa viepää**
 - esim. uudesta harjoittelu / kokeilupaikasta päättäminen, tutustuminen, kokeilun kesto
- **aikojen muutokset ja poisjäännit yllättävän tavallisia**
 - matkustuksen arkuutta, matkarahojen puutetta
 - lasten hoidon järjestyminen
 - uusien tutkimusten pelottavuutta ?
- **taustatietojen hankinta aikaa viepää**
 - koulutodistukset, aikaisempien tutkimusten lausunnot eivät käsissä kerralla; yksi dokumentti voi herättää tarpeen uusien dokumenttien etsinnästä
 - arviot työkokeiluista vievät aikansa, läheisten haastattelut omansa
 - joskus runsaidenkin taustatietojen niveltäminen nykyhetkessä saatavaan tietoon on vaativaa

Tuet rakentuvat hitaasti II

- **miten / missä järjestyksessä päällekkäistyneitä ongelmia kannattaa purkaa**
 - mihin puututaan ensin, mihin sitten
- **toimintavalmiuksien vahvistaminen ottaa aikaa**
 - asioiden hoitainen / valmennus, opiskelutaitojen vahvistuminen
 - kielelliset edellytykset / lukemisen ja kirjoittamisen harrastuksen vahvistaminen
- **miten asiakkaalle kehittyy uudenlainen ymmärrys tilanteestaan**
 - miten asiakas hyväksyy kehityksellisiä kykyheikkouksiaan ja ymmärtää ottaa niitä huomioon toiveissaan
 - miten diffuusin huonouden omakuva tarkentuu; miten asiakas saadaan rakentamaan suunnitelmiaan vahvuksiensa varaan
- **uusia mahdollisuuksia on yhdessä hetkessä auki vain rajallisesti:**
 - ammatillisten opintojen hakuajat
 - uusien työkokeilujen järjestämisen mahdollisuudet
 - joidenkin tukimuotojen ikäraajat
- **arkuus lähteä uudenslaisiin kokeiluihin / opintoihin uudelle paikkakunnalle voi osaltaan rajoittaa tukien valinnan mahdollisuuksia**